

ACC. N:R M. 14946: 1-22.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: Småland Upptecknare: G. A. Hesterman, Emmaboda
 Härad: L. Möre Berättare: " " " "
 Socken: Vissefjärda Berättarens yrke: folkskollärare
 Uppteckningsår: 1960 Född år 1888 i Vissefjärda

Skyddande, utvecklande och roande föremål
 för barn i kryppåldern. s. 1-22.
 (tecken. sid. 21-22.)

Lu F 114

12/10-60

M. 14946.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Uppsala Universitet

För någon tid sedan skickade Folklivsarkivet
en frågelista om Skyddande, utvecklande och roande
föremål för barn (Luf 114) till Er. Vi vore mycket
tacksamma att om möjligt få ett snabbt svar på den-
na, då svaren skall användas i en uppsats nu i höst.

Med tack

Eder

Eva Lis Forsby
Första Amanuens

1/2
Med svar på ovannämnda,
och hoppas det inte kommer för sent.
Det är mycket för beaktande, men de
svar som kan tydas.

Högaktningfullt
G. B. Maclean

Skyddande utvecklande och roande föremål
för barn i krypsåldern. (L. U. F. 114).

Nedan skrivna redogörelse omysöner en bild
av omkring 60 år, alltså så långt jag minns
färdiga. Tusentå delar av densamma går en
längre tid i tiden, så där 100 år eller
mer.

Vad barnavård och sådant, som har samband
därmed, beträffas, så är den nu i mångt och myc-
ket olika mot för. Inte blott i fråga om mat
och kläder utan även beträffande hygien är
det i allt avseenden tillnärmade skillnad nu
mot blott för 30-40 år sedan. Vår familjens
standard har förbättrats, avspeglades detta och
är i en bättre värld om barnen. Denna förbät-
ring är väl även en direkt följd av att barn-
tal i familjerna minskats. Exempel: i mitt
1.

Förelärdatum i Fäglarje, Vissejärke, var vi 12
syskon, av vilka 10 uppnådde högt ålder, och 2² om-
är i livet. Medeltal för barn per familj var sam-
tidigt 6-7 st. Jag och mina syskon hade vardera
3-5 barn vardera. I den tredje generationen
från mina föräldrar räknat är barnantalet 2-3
st. per familj. De som tendens gör sig gällande
också i stort sett bland andra familjer, vare sig
det är friga om hantverkar, bönder eller arbetare.

Och nu till besvarande av frågorna, som jag
bäst glömt bort. (På grund av att min skissmärke
är till lagning, får Folklivsarkivet nöja sig med
handa skriven redogörelse).

Barn har i allmänhet fört sig att kulla och slå
sig, antingen vid fröken eller låta sig krypa eller
gå, eller också kan de falla ner från vagnen eller
sängen. Jag kan inte erinra mig att i min barndom
någon särskilda mössor med stoppsning förekom.

R. v. S. för barn i eller omkring 1-årsåldern. Mossen
användes för alla småbarn från det de var nyfö-
dda och så länge de låg i vagnen, alltså i regel
första levnadsåret. Man var rädd för att vagnen
skulle förtyla huvidet eller skada fontanelen.
I vagnen men alltså skudda mot stötar och slag.
Men mest avsågs att hålla varmen.

Den här mossan var dydd av fint vitt tyg samt
försedd med "volanger", en uttrycket tyngdes,
och dessa volanger utgjordes av smala spetsar.
Mossan blev därför ganska tjock samt omslöt
inte bara den här berörda delen av huvidet
utan även näste samt öron. Hur lätt kunde
inte inflammation uppstå, ansåg man, om inte
örögen skyddades för drag och kyla.

Det var nämligen både dragigt och kallt i både
bord- och korgarslugor för en mansålder sedan.
Utgången avsee naturligtvis vintern. Pannan

²uppvärmdes av en ²större öfvergräskensspis i ena
 rummet, och då skorokasfjäderingen var enom,
 ja, så stor att sotaren kunde ha set upp från
 spisen och öfver på taket, då stannade inte mycket
 värme av veden i stugan utan gick ut skorokas-
 öfver. Då rummet var mycket stort, blev tempera-
 turen inte särskild hög i de delar av rummet,
 som låg avlägsnat i förhållande till spisen.
 Man kan näst intill förbänka medelarna, att
 de vilis skildra späd barnen om huvudet geas
 påtagande av missa. Men på denna då? Jo, de
 användes på ett speciellt sätt: när man ligger i
 barnet, sträcker man dess armar mot sidorna, och
 så påkladdes kinden om både kropp och ben och
 armar och händer upps till huvudet, så att ung-
 gar ut som ett väl möblerat paket. Att detta
 var väl betänkt behöver man knappast påpeka, för
 det blev under alla vintermånen flera minusgrader
 4.

långt bort i träna och nära förskan. Jag hade be-
rättat, att många om manliga låg på sofforna i
märkissade sängar och sängar.

Som sagt, en dylik mossa hade sin bästa använd-
ning vid festid som skydd mot kolden inne i ski-
gan. I backstugorna hade man det så kallade kyl-
skogen och hos bänckerna, vilka somme hade om-
skänkt tillgång på bränsle. För att vända de
alla minsta fick de natttid ligga i ålsta säng-
en mellan far och mor, men tillåts få gå till de små
kända källorna under sommen, vilket infördes ibland.

De här berömda mossorna var så små som
låg att klippa till på sig, och det inte var
alla mödrar som kunde klara av det. I så fall
var det att gå till sommarstuga för att få plaggen
sydda. När en mossa blev urvärd, var det att
gå en stund. Därför, att sådana mossor gömdes
ifra det de urväts för att användas till små barn.

Formen på mossen var en s. v. kråka. Den var försedd med två band, som knöts under hakan.

Mossor av denna typ till småbarn är sedan ett 25- tal år helt utbrut. Nu får barnen ligga barhavande i sin säng inom hus. Vid uppvädd i vagn med barnen tar man på dem huvadlomad, älmisföre om vädret är kallt. Men de gamla kråkorna (här kallade man dem "hötkor" eller "pytkor"), är som sagt utbrut. Men så är ju bostäderna numera varma och ombonade för vintern. Och så har man gått ifrån seden att bytta på småbarnen för mycket plagg och hålla dem instängda hela vintern. Lagom med kläder samt mycket utövstelse för de små är ju i sjället melodien!

Så förflyttas vi oss 100-150 år tillbaka i tiden. På bondgårdarna hade man då sinnen lösa på bygatan, där de betade gräset. Men för att de inte skulle

rota (böka) i skalland eller åkrar, hade man sat-
ting i trynet på dem. Den tiden var bondstugorna
försedda med s. k. halvdörrar, av vilka den övre
var öppen, den nedre stängd på lågarna. Dagsläret
släpptes sålunda in i förstugan, men bann kunde
inte slippa ut och springa bort d. v. s. 1-2-åriga.
Och de lösläppta grisarna kunde inte slinka in
i stugan och "svina ner". Hus med halvdörrar är
verkligen sällsynta i vår tid. För ett 10-tal år sedan
revs en dylik bondstuga i Stångmåla Vissefjärda,
f. ö. dövsburektor G. Hartmans i Lund föräldra-
hem. Hembygdsföreningens dåvarande ordf. pastor
C. Selgren (nu i Sörlaby, Posten) pröskade för älders-
ägare Folke Hartman, att han borde renovera det
fina 1700-talshuset, men nej. Ett hus byggdes
på den gamla husgrundens men - i villakstil, som
inte passerar in i miljön som den gamla förmåliga
B-kunta byggnaden, rödfärgad och med vita knutar.
H.
F.

7
I de sekelgamla husen eller de annu äldre här
i orten hade man ändå till en fot (30 cm) höga
trösklar mellan en del rum enligt vad jag hört
berättas. Detta var till nytta just för hälsynen av
barnen i krypsålden, så att de inte gavs se i en
nu moderns åsyn, då hon var upptagen med arbete
på annat tillfälligt moment. Och det var inte farligt
att för en betänke stund komma borta, eftersom in-
ne, medan mor t. el. var ute efter ved och orten
o. s. v.

Men var det småbarn, som "gick utmed", d. v. s.
kunde hon se sig på baren att stå till samt gå
med hjälp av väggar och stolar m. m., då kunde
inte de höga trösklarna utgöra hinder längre.
Då måste man fästa den lilla för något sätt, t. el.
vid sängen, med ett band om livet och från detta
ett rep, som fastgjordes i smygstolpen. Då var mo-
dern säker, att ingen föll se på plats och hon utan
8.

oro kunde utsträ²cka sina sysslor inom stugan och kom
ute på gränsplanen eller Ladugården för kortare
stunder. Det kunde väl även inträffa, att mödrar an-
vände fjädringsmekoden "bete mellan", d. v. s.
mellan furkost och middag, när hon var ute och
röjvade eller tog upp fä - ångar och på åker
i omedelbar närhet av stugan.

För har hört omtalas, att man i stället för band
om livet på bunt vid fjädringen använde sig av
en s. k. klam, ett bräde, som brukades ligga fä-
skuren ute i ladugården. "Klammor" satt om hons baks,
och i klammor satt ett rep eller vidja, fäst i brä-
dets botten. Klammor var gjord av en granngren, som
höjdes och de bägge ändarna hade en ribba över dju-
rets nacke och kunde knäppas i hop. Man hade
klammor av olika storlekar; för otar, kor och kalvar.
In sådana klam knäppes alltså om livet på ungarna,
man provade ut en passande storlek, och så var^{klam} bruden!
9.

Barnet måste också ha något att sitta på. Samt ligga i på golvet under det det var bundet. Man
 la t. ex. ut en gammal fästkinnsgård eller ett hufvudske
 samt en kudda, stöppad med harrull, agnar eller
 harruller. Som "ropäck", lekstolar gavs kaurke en
 kassdörra - det gällde här barn i 1-2-års ålder -
 en boll skuren av svamp från en björkstam eller
 en bergöf att blåsa i. En gammal tröstad gavs att
 banka med på en kopyrarbunke, och när lekarna
 var slut, kunde barnet få se en svordörr, liksom
 kom tillbaka från arbetet. Svampbollen var tillknyttad
 av en sån där stor svamp, som växer ut på stammen på
 t. ex. björkar. Dåtidens barn hade inga byxor utan en -
 dast liane ("pinka") samt "ämarock", liana för pojkar
 och flickor. Så liana och bajs kom direkt på golvet en
 underlagst. När man strödde undan det, gjorde man det
 med lirkad vitskorra, som man föra se med att ha
 här att forka ojsa med eller ungarna!

~
I unga bondefamiljer med spädbarn, där man
inte hade någon som såg till den lille, tog man med
ungen ute på ången eller åkern. Nu kunde man ju
inte lägga barnet i cräslor - barnvagnar i vår me-
ninns fanns inte för 60-70 år sedan på landsbygden -
där det fanns omnar, myror o.s.v., som kunde ska-
da eller irriterade den lille, utan man hade tagit med
sig ett lakan, som man arrangerade som en provi-
sorisk vagg. Man la upp en stång $1\frac{1}{2}$ m. från
marken på grenarna av ett par träd, och över
dena knöts lakanständerna, så att det bildades
liksom en fräse eller, som det kallades, lakanvagg.
I denna lades barnet, och så kunde man gunga
det till sömns. Här var barnet skyddat för solen,
flugor och mygg m.m., och föräldrarna var lätta
och kunde arbeta bägge i lugn och ro. Med några
finnars melancuror togs barnet upp och amnades
och sköttes - ofta vid föräldrarnas egna matstolar.
11.

och sen fick det fortsätta att sora i om hufalliga
vaggas.

S. K. harar är en här var färdig ganska sen anord-
ning. I stället hade man vaggorna, som var av olika
typer. De som var fästade i taket var rörliga i sid-
led och ganska riskabla, när barnen blivit så stora,
att de kunde vrida sej och/eller stå upp sej. Då
kunde man träffa, att man samlade om kanten,
ett fall på omkring $\frac{1}{2}$ m. I de flesta fallen
klarade sej väl bytningen, men man kunde också få
men av samlandet. Vad var då ett gosa för att
hindra en olycka? Jo, det var att bända något
om man och sen fästa bandet på bägge sidorna av
vaggan, eller också på en anordning i själva taket,
så att man inte kunde kravla sej upp på kanten
och falla ner. En sådan vaggas var alltid djupare
än andra, också detta en säkerhetsanordning, som
togit med redan vid konstruktionen av vaggor
12.

av denna typ. De vagnar, som var placerade på golvet men inte hade mer än en meter till golvet, var mindre riskabla, men även ett fall från dessa kunde skada eller värfas över nämnda säkerhetsåtgärder vidtog sig barn, som låg i dem. När barnen "låg i svejen", d. v. s. lindade med även armarne inom lindan, behandlades inte alls några bindningsanordningar.

När barnen blev o: a ett år eller så och man hade dem på golvet märkte man ganska något för att de kunde hållas på särskild plats, då de kunde på krygga eller gå fritt utan att komma i kontakt med några farligheter i elden i spisen, kot-kärl med tefat innehåll m. m. Då brukade mödrarna stänga in dem i ett hörn genom att sätta en bäl stolar framför, varigenom de åtminstone tillfälligt hindrades att komma ut och gav mer lita andrum, så som kunde utstå sina systlor i kammer.

Att Liden barnen tycks förfärande vara
ett bra sätt att skydda dem. På min grannstomt
är ett hyreshus, och i somras såg jag en förning med
en sele knäppt på ryggen och i den en lång bär
vars andra ände knöts om ett träd. Liden var
c:a 10 m., så att barnet hade rorelsefrihet och
kunde sitta och leka utan tillsyn. Det kan tilläggas,
att om ingen varit obunden, hade den kunnat hitta
ut på Storgatan, som är genomgångsled för trafik.
Mannen kunde vara utom oro, han kunde från sitt
köksfönster då och då ett öga på gården och såg
att allt var väl med lillan. Så att fjädningssko-
der är en sak, som är dels mycket gammal, dels och
så mycket, att den accepteras även i nutiden, då
den är en billig och effektiv försäkring mot olyckor
de första barnåren.

När barnet var 3-4 månader skulle det läras
att sitta. Detta gick inte utan hjälpmiddel: de
14.

hade som man uttryckte det "nystan i arsen", d. o. s.
de vinglade åt alla håll vid de första försöken.
Härifrån måste man bröda omkring dem med kud-
dar, om de satt på ett fäcke på golvet. Trazzan
hade de stöd av vaggaveln med ryggen, så det var
bara att med småkuddar stöja på sidorna och
framfyll. Så småningom var "nystan" försvunnet
och barnet kunde hålla balansen utan hjälp av
kuddar och andra hjälpmedel.

Vid 8-10 månader kunde barnet läras att stå
på egna ben vid en stol. Som lek sak och även som
hjälpmedel vid kryppning på golvet samt sittning
gav man barnet en liten pall, som det kunde mata
omkring på golvet. Mattor sattes vanligen i
stugorna för en 60-70 år sen, och detta var en för-
utsättning för att barnet skulle kunna krypa obe-
hindrat och föra pallen framför sig. Dåungen hade
lärt sig att stå vid en stol, så flyttade den sig
15.

framåt i rummet genom att ta steg framåt sam-
tidigt som den matade stolen fram, då den ville.
Det var en dysselsättning, som barer i 10-mån.-åldern
med förfjussing förefog. Närsta steg: utvecklingen
var att "stå hull", stå stilla på golvet utan stöd
av stol eller vägg. Sedan, om en månad eller två,
alltså omkring 1-års åldern, var de "färdiga" att
släppa och ta några steg mellan ett par utställda sto-
lar. Föräldrarna eller syskonen himlade barnet
att gå, och barnet var laktigt och villigt. Snart
var den upprätta gången ett faktum, om än bar-
net ännu ofta omvållade med krypning.

Både i vagnen och vid sittning på golvet, gav
man barnet små leksaker. Från min barndom i
slutet av 1800-talet minns jag, att man gav de
små skallror av bleckplåt, vars handtag var en vissel-
pipa. Trösknapp förkom också, som omvållande
sogs på, omvållande hötes i fingrarna och pistes.
16.

Skramlande leksteker fanns också av celluloid, men de av bleck var vanligast och köptes på masknaderna i Helsingfors, Ekenäs, Västby och andra ställen inom orten eller vid de ofta förekommande stadsfärderna (Karlörens mest som var närmast mitt hem). "Sel styver hii en lergöte" var ett ofta använt talesätt. Även en sådan kunde ges åt barnen att ha roligt med, men den var stor och passade mest stora barn. De i ettårsålderna hade inte förstått att akta lergöten utan slog snart sönder den, när de släpade den i golvet. Då var skallen med pipen av bleck en sak, som vände längre.

Vä varen, när Saven kom i sörvarna, gjorde de stora pyrtiana eller kauske för en visselpipa av kausbrak, men en sådan vände inte mer än en eller två dagar, förän den förskedd och blev obrukbar. Men då var det bara att vrida en ny, om den lille var rodd av att ha en sådan lekstak.

När lillen skulle lära sig att äta själv, fick han dricka mjölk ur en bleckmugg, som inte gick sönder, om den tappades i golvet. Gafflar förekom inte utom vid festliga tillfällen, endes knivar och sked i vardagslag. Hemmagjorda knivar och träskedar hade man då, och endast träskeden var lämpad för barnet. I stället för träsked kunde hornsked förekomma då man av horn erhölet sked av mindre format, bäst pressande småbarn. Innan barnet fick sitta i seji eller dricka på egen hand, var de minst 2-3 år gamla. Detta för att man inte skulle tillspilloges eller ungarna "klena ner seji". Senare - i min egen barndom - på 1890-talet, började såväl kaffe- som matskedar komma i bruk, både av pressad bleckplåt och aluminium. De av bleck var riskabla för barn, då plåten var så tunn att barnen kunde skära seji i mungiporna med dem. De smidiga hornskedarna var i alla fall bättre och var hållbarast.

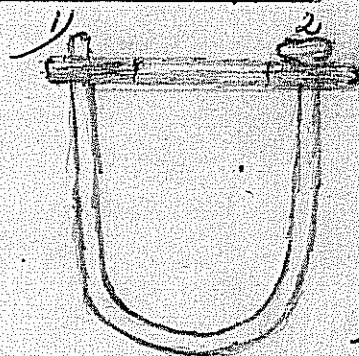
18.

Vårt första barn kom 1917, det var en flicka. Två
år senare åter en flicka. 1921 föddes tredje pojken,
och så 1926 fjärde pojken. Det var dåliga tider den tiden
så man måste se på slantarna. Då jag hade tillgång
till tillförsäkrad gjorde jag själv en del saker där
för hushållet, små möbler och så förstas lekaker
för barnen. Till flickorna dockor och pojkar
stora vagnar och kare ute med hästar och åkare.

I familjen står nämnt om proffstol. Jag hade
aldrig hört talas om mycket mindre sett en sådan,
då jag 1918 satte i gång att göra en åt förspädda
flickan. Den blev en fulltäck, praktisk och bra samt
kom till användning, tills sista pojken höll om megel.
Sen blev den andanest och hanvade sist som ved
i värmeprövan. Blevon mycket använd av till som
gick på lediga stunder pysslat ihop. Till de
men gjorde jag också, och både de och proffstolen
målades, särskilt blå, andra gröna eller röda.

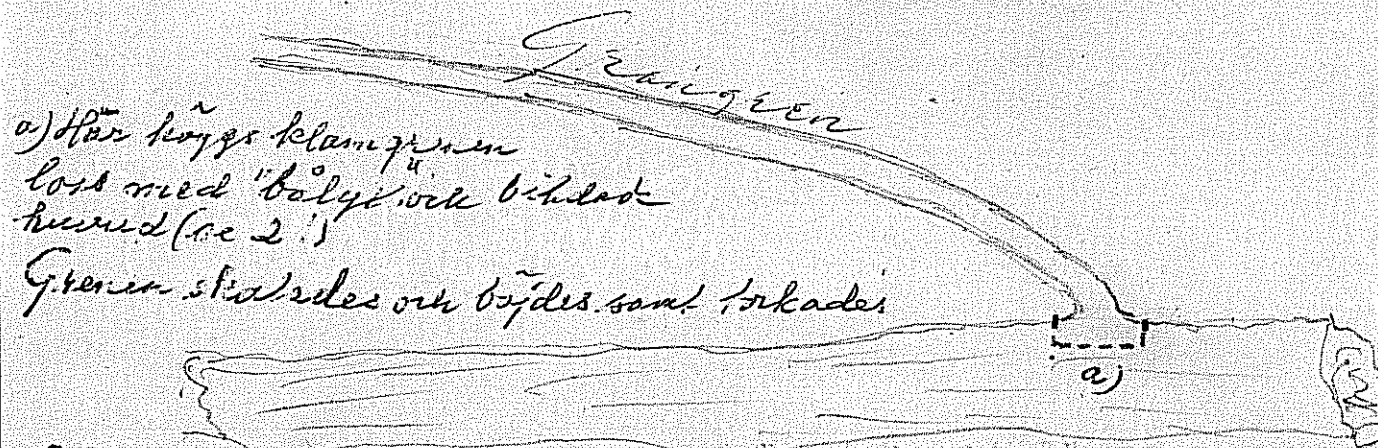
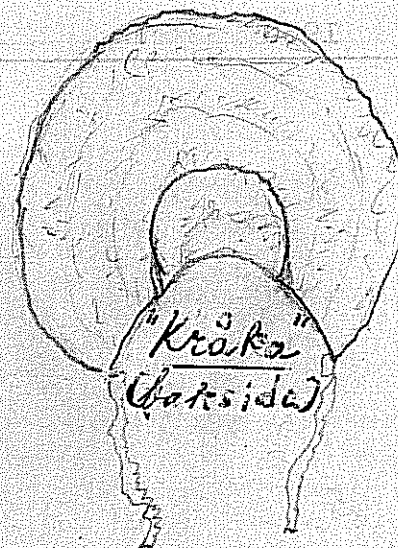
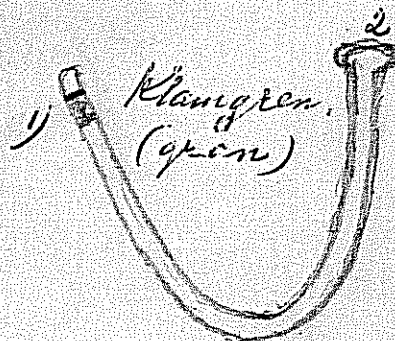
Jag ska försöka beskriva, hur poststolen såg ut. Undre delen var en låda med bostengylta i form av en kragets, med längsidan fram. Över sidan på lådan hade ett lock med gångjärn och i locket ett hål, lagom för en barnstjärn. I lådan, rakt under träket, ställdes så posten. När kiset eller kraget var undanflytt, öppnade man locket för att hämta ut tomte ut i skåpshinken j. v. G. Här avbröts på gården. Den tiden hade vi inte modernist, varken vatten eller avlopp eller några moderniteter. De kom först 1949, och då jag pensionerades 1954, fick vi inte längre njuta av den fina hälsokostaden. Men för att beskriva om poststolen: Enkelt fanns ett ryggstöd med handtag, när man tog fram eller ställde undan den. Alla delar var av hyvlade bräder, och locket var extra välputtat och slätt för att inte irritera de små i aktern. Nu skulle det vara lätta och fina grejer. Minn komnade inget annat än lite pitid. -
L.C.

Klam (Knöppst)

Teckningar till L. U. F. 114.

Klamlas.

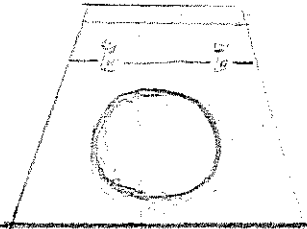

17. 14946: 22.

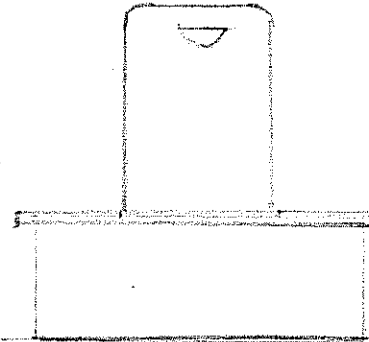
Landskap: Småland Upptecknat av: Folkskoll. G. A. Hartman
Härad: S. Möre Adress: EMMABODA
Socken: Vissefjärda Berättat av: Densamme
Uppteckningsår: 1960 Född år 1888 i Vissefjärda

22

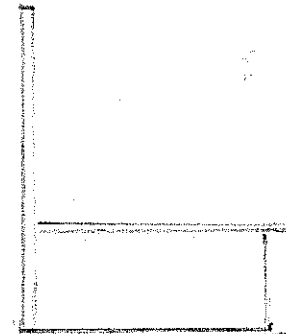
EN HEMSLÖJDAD "POTTSTOL" (1917).

Uppifrån.

Framifrån.

Från sidan.

Inuti lådan var klossar fastskruvade
som höll pottan stadigt på plats.

22.

A.-B. GRAHNS BOKTR. LUND

Ifyll endast ovanstående uppgifter!